

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА**

ЛЕСЬ ІРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 351.74 «19»(477)

**СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ДИСЦИПЛІНАРНИХ
ПРАВОВІДНОСИН В ОРГАНАХ МЛЩІЇ УСРР-УРСР
(1919–1991 рр.)**

Спеціальність 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії та історії держави і права Харківського національного університету внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
ГАВРИЛЕНКО Олександр Анатолійович,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, професор кафедри
міжнародного і європейського права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
БОЙКО Ігор Йосипович,
Львівський національний університет імені
Івана Франка, професор кафедри історії
держави, права та політико-правових учень

доктор юридичних наук, професор
КІНДЮК БОРИС ВОЛОДИМИРОВИЧ
Тернопільський національний економічний
університет, професор кафедри теорії та історії
держави і права

Захист відбудеться «06» жовтня 2017 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.051.31 у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 6.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий «05» вересня 2017 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. С. Передерій

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасних умовах утвердження української державності зростає роль наукових досліджень з історії правоохоронних органів. Ці дослідження дають змогу об'єктивно вивчити й узагальнити закономірності формування та розвитку окремих правоохоронних органів в Україні і на підставі наукових результатів дійти висновків, важливих для української юридичної науки і практики сучасного державного будівництва. Одним з актуальних питань є формування якісного персоналу новостворених органів поліції. Першочергове завдання Міністерства внутрішніх справ України сьогодні – забезпечення відкритого добору кадрів, справедливе й прозоре призначення (переміщення) фахівців на посади, створення умов для стабільності службово-трудових відносин осіб рядового і начальницького складу поліції, забезпечення матеріально-побутових прав та інтересів працівників тощо. Однак діяльність будь-якої організації вимагає дотримання дисципліни – основи суворого і точного порядку поведінки.

У зв'язку з цим дотепер ще залишаються актуальними дослідження, які дозволяють творчо переосмислити накопичений національний історичний досвід у сфері діяльності правоохоронних органів, а відтак визначити пріоритети подальшого розвитку сучасних правоохоронних органів України. З цих теоретичних і практичних міркувань значний інтерес викликає вивчення історії правового регулювання діяльності правоохоронних органів в Україні.

Однією з найменш вивчених історико-правових проблем цієї тематики є становлення та розвиток дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР-УРСР (1919–1991 рр.).

Історико-правові аспекти становлення та розвитку дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР-УРСР (1919–1991 рр.) мають безперечно велике пізнавальне, історико-теоретичне та практичне значення. До того ж, дослідження в історико-правовому контексті дає змогу заповнити прогалини в історико-юридичному знанні про еволюцію дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР-УРСР (1919–1991) і на цій основі досягти головної мети – створення неупередженої об'єктивної концепції розвитку правоохоронних органів в Україні, поєднання історико-правового досвіду національного права та системи законодавства з розв'язанням їх актуальних проблем у сучасних умовах євроінтеграційних процесів.

Актуальність теми дисертаційного дослідження продиктована і станом її розробки, недоліками і здобутками, що вимагають об'єктивного і всебічного їх аналізу, глибокого осмислення цієї важливої історико-правової проблеми. Цілком закономірно, що різні аспекти історичного досвіду становлення й розвитку дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР-УРСР (1919–1991 рр.) привертали увагу різних дослідників, у тому числі істориків держави і права. Окремі питання формування та функціонування права і системи законодавства УСРР-УРСР розробляли правознавці та історики: О. В. Абрамова, О. Д. Гавриленко, Р. С. Мулукаєв,

А. Й. Рогожин та ін., які у своїх роботах розглядають поняття та значення службової дисципліни, її співвідношення з державною дисципліною, розкривають сутність єдиноначальності в органах міліції та ін.

Однак до цього часу не було фундаментальної, комплексної історико-правової розвідки проблем становлення і розвитку дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР-УРСР (1919–1991 рр.), їх ролі і значення у розвитку українського права і держави. Саме цим і викликана необхідність такого дисертаційного дослідження з тим, щоб глибше збагнути правову культуру українського народу, його світоглядні установки, особливості менталітету, духовний генезис на певних історичних етапах еволюції українського суспільства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація відповідає положенням наказу МВС України від 16 березня 2015 р. № 275 «Про затвердження Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років» (пп. 1.1, 1.3, 1.8 Додатку 2 «Реалізація стратегії реформування органів внутрішніх справ», п. 3.1. Додатку 3 «Удосконалення організаційно-управлінської діяльності органів внутрішніх справ», п. 4.6 Додатку 4 «Правове забезпечення та соціальний захист в органах внутрішніх справ»), Пріоритетним напрямкам наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на 2016–2019 роки, схваленим вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 23 лютого 2016 р. (пп. 1.2, 1.4, 3.1, 4.1, 4.4).

Мета і завдання дослідження. Мета полягає в тому, щоб на підставі комплексного аналізу нормативно-правових актів, архівних джерел, історико-правової та історичної літератури дослідити становлення й розвиток дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР-УРСР (1919–1991 рр.).

Реалізація вказаної мети зумовила необхідність послідовного вирішення таких завдань:

- визначити стан наукового дослідження теми;
- на основі вивчення надбань українських і зарубіжних науковців, опрацювання наявних джерел сформувати теоретико-методологічне підґрунтя та джерельну базу дослідження;
- виявити, узагальнити й систематизувати принципи, умови й правові механізми забезпечення дисциплінарних правовідносин при проходженні служби працівниками міліції УСРР-УРСР, СРСР в умовах становлення й розвитку радянської державності;
- визначити місце, роль та дослідити роботу апаратів з політико-виховної роботи та товариських судів (судів честі) щодо зміцнення службової дисципліни й законності в міліції у досліджуваній період;
- встановити основні причини порушення службової дисципліни працівниками міліції на основі аналізу дисциплінарної практики в різні історичні періоди розвитку радянської України;
- узагальнити історичний досвід становлення та розвитку

- дисциплінарних правовідносин в органах міліції радянської України; обґрунтувати шляхи забезпечення дисципліни в органах (підрозділах) Національної поліції України та у державних воєнізованих структурах загалом.

Об'єкт дослідження становлять дисциплінарні правовідносини в органах міліції УСРР-УРСР (1919-1991 рр.).

Предметом дослідження є правові засади становлення та розвитку дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР-УРСР (1919–1991 рр.).

Хронологічні межі дослідження встановлені існуванням радянської держави, а точніше появою першого Дисциплінарного статуту робітничо-селянської Червоної міліції 1919 р. та прийняттям Дисциплінарного статуту органів внутрішніх справ 1991 р.

Територіальні рамки роботи охоплюють 25 областей (Вінницька, Волинська, Ворошиловградська (Луганська з 1990 р.), Дніпропетровська (нині Дніпровська), Сталінська (Донецька з 1961 р.), Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Станіславська (Івано-Франківська з 1962 р.), Київська, Кіровоградська, Кримська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська (Тернопільська з 1944 р.), Харківська, Херсонська, Кам'янець-Подільська (Хмельницька з 1954 р.), Черкаська, Чернігівська, Чернівецька), які на той час входили до УСРР-УРСР. Термін «Україна» використовуватиметься не у державно-правовому, а у географічно-етнографічному значенні.

Методи дослідження обиралися із урахуванням специфіки предмета дослідження та його комплексності. Методологічну основу дисертації склали загальнонаукові та спеціально-наукові методи. Робота побудована із урахуванням основних принципів науки історії держави і права. Основними методами, які використовувалися під час проведення дослідження, були проблемно-хронологічний, – для встановлення етапів політики становлення та правового забезпечення дисциплінарних правовідносин, змін, які відбувалися на певних хронологічних проміжках досліджуваного періоду. Порівняльно-історичний метод дозволив виділити особливості організаційно-правового регулювання дисциплінарних правовідносин у міліції та забезпечення соціального статусу працівника, задоволення його матеріально-побутових потреб. За допомогою порівняльно-правового методу було доведено, що в цілому дисциплінарна політика влади Радянського Союзу поширювалася і на Україну, але правовий режим у сфері становлення та розвитку дисциплінарних правовідносин в Україні мав свою специфіку. Також на певних етапах роботи використовувався структурно-функціональний метод для побудови структури суб'єктів реалізації дисциплінарних правовідносин у міліції, з'ясування їх функцій та компетенцій.

Вагоме місце серед методологічного інструментарію даного дослідження належить формально-юридичному методу, який було застосовано при аналізі найважливіших правових актів – джерел до вивчення

становлення та розвитку дисциплінарних правовідносин в міліції, компетенції суб'єктів їх реалізації (зокрема й міліції). Загальнонаукові методи – аксіоматичний, гіпотетичний та загальнологічні методи дозволили систематизувати та проаналізувати зібраний під час емпіричної роботи матеріал, синтезувати отримані наукові дані та історичні факти, сформулювати певні наукові гіпотези. При написанні дисертаційної роботи використано системний підхід. Застосування цих наукових принципів та методів дало можливість різнобічно розкрити тему дисертації і досягнути поставленої мети.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена поставленими науковими задачами та засадами їх вирішення. У результаті проведеного дослідження було сформульовано низку нових наукових положень і висновків, запропонованих особисто здобувачем, а саме:

уперше:

- в рамках монографічного дослідження на основі значного обсягу нормативних, теоретичних та емпіричних матеріалів розкрито комплексну історико-правову проблему становлення та розвитку системи дисциплінарних правовідносин в органах і підрозділах міліції радянської України (1919-1991 рр.);

- подано класифікацію та характеристику джерел забезпечення дисциплінарних правовідносин у міліції УСРР-УРСР у вказаному часовому проміжку. Велика кількість нормативних актів, що регулювали питання забезпечення дисципліни в міліції, свідчить про її значущість;

- систематизовано правові механізми забезпечення дисциплінарних правовідносин при проходженні служби в органах міліції, показано труднощі, пов'язані з реалізацією норм дисциплінарних статутів на різних етапах розвитку радянського суспільства;

- на основі аналізу фактичного й статистичного матеріалів встановлено залежність стану службової дисципліни від наявності в органах міліції апаратів з політико-виховної роботи та товариських судів (судів честі) органів (підрозділів) внутрішніх справ;

- розглянуто дисциплінарну практику в різні історичні періоди розвитку радянської України і з'ясовано основні причини порушення службової дисципліни працівниками міліції;

- узагальнено історичний досвід організаційно-правового забезпечення дисциплінарних правовідносин в органах міліції. Виокремлено недоліки та позитивні моменти у діяльності органів влади, котрі можуть бути враховані при розробці проектів законів і підзаконних актів стосовно проходження служби й регулювання дисциплінарних правовідносин у державних правоохоронних воєнізованих органах;

удосконалено:

- історико-правові знання про основні засади становлення та розвитку дисциплінарних правовідносин в органах міліції радянської України (1919–1991 рр.). Вивчені проблеми розширюють уявлення про вітчизняну історію 1919–1991 рр. і дозволяють сформулювати пріоритетні напрями

удосконалення дисциплінарних правовідносин у правоохоронних органах України;

- наукові положення про коло суб'єктів дисциплінарних правовідносин в органах міліції України зазначеного періоду, їх основні права й обов'язки у сфері реалізації дисциплінарних правовідносин;

- комплекс заходів щодо забезпечення дисципліни в органах (підрозділах) Національної поліції України та в державних воєнізованих структурах у цілому;

набули подальшого розвитку:

- положення про те, що дисциплінарні правовідносини у радянській міліції були радянськими і соціалістичними, відображали співвідношення соціально-політичних сил, що склалося, і реальну, глибоко ідеологізовану ситуацію в країні; будучи за своєю суттю відносинами адміністративними і публічними, вони не охоплювалися службовими правовідносинами й не поглиналися ними, а утворювали (і зараз утворюють) самостійні правовідносини у системі службової діяльності органів міліції (поліції) та мали свою якісну визначеність і зміст;

- твердження, що не революційна правосвідомість, а саме правове регулювання дисциплінарних правовідносин було провідною тенденцією в системі дисциплінарних правовідносин у міліції радянської України і завжди протистояло жорсткому адмініструванню в дисциплінарній практиці;

- концептуальні положення про те, що зміна місця та ролі міліції у системі Радянської держави в умовах громадянської та Другої світової війн обумовлювали необхідність зміни правового статусу її співробітників і правового регулювання службової дисципліни, воєнізації, тимчасового перепідпорядкування її військовим органам.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес і можуть бути використані у правотворчій, правозастосовній, науково-дослідній, навчально-педагогічній діяльності. Висновки та пропозиції знайдуть застосування при розробленні нормативно-правових актів, що регулюють дисциплінарні правовідносини, а також у повсякденній практичній діяльності поліцейських підрозділів.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження пройшли апробацію у виступах дисертанта на таких міжнародних та вітчизняних науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених» (м. Харків, 16 травня 2013 р.); «Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми» (м. Харків, 25 квітня 2014 р.); «Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку» (м. Суми, 17–18 травня 2014 р.); «Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених» (м. Харків, 19 травня 2014 р.); «Державний суверенітет, національна безпека і світовий правопорядок в історико-правовому вимірі» (м. Берегове, 27–30 листопада 2014 р.); «Юридична Україна» (м. Харків, 28 листопада 2014 р.); «Сучасні проблеми правового, економічного та

соціального розвитку держави» (м. Харків, 12 грудня 2014 р.); «Правові засади діяльності правоохоронних органів» (м. Харків, 20 грудня 2014 р.); «Юридична наука та практика у третьому тисячолітті» (м. Кошице, Словацька Республіка, 27–28 лютого 2015 р.); «Актуальні проблеми юридичної науки і практики» (м. Харків, квітень 2015 р.); «Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених» (м. Харків, 14 травня 2015 р.); «Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку» (м. Суми, 16–17 травня 2015 р.); «Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу» (м. Херсон, 5–6 червня 2015 р.); «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (м. Одеса, 7–8 серпня 2015 р.); «Права людини та основоположні свободи: історія та перспективи розвитку (до 800-річчя Великої хартії вольностей)» (с. Коблеве, 17–20 вересня 2015 р.); «Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн» (м. Запоріжжя, 25–26 вересня 2015 р.); «Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми» (м. Харків, 13 листопада 2015 р.); «Публічне управління у забезпеченні сталого розвитку країни» (м. Харків, 26 листопада 2015 р.); «Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави» (м. Харків, листопад 2015 р.); «Актуальні проблеми правової науки і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції» (м. Суми, 21–22 травня 2016 р.); «Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених» (м. Харків, 17 травня 2016 р.); «Актуальні проблеми вітчизняного права в дослідженнях молодих вчених» (м. Дніпропетровськ, 19 травня 2016 р.); «Нормотворення і систематизація в праві: до 1000-річчя Руської Правди і 450-річчя Другого (Волинського) статуту Великого князівства Литовського» (м. Дубно, 22–25 вересня 2016 р.), а також круглому столі «Суверенність, незалежність, конституційність: становлення та розвиток Української держави» (м. Харків, 20 червня 2014 р.).

Публікації. Основні положення дисертації відображені у 29 наукових публікаціях, у тому числі у 5 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях з юридичних наук, 1 статті у науковому періодичному виданні зарубіжної держави, 23 тезах доповідей на наукових конференціях.

Структура дисертації обумовлена метою та завданнями дослідження. Робота складається зі списку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що вміщують дев'ять підрозділів, висновків до кожного розділу, висновків до дисертації та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 218 сторінок, з них основного тексту – 173 сторінки (10,4 авт. арк.) Список використаних джерел на 45 сторінках (372 назви).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, сформульовано положення, що зумовлюють наукову новизну роботи, викладено мету, наукові задачі, розкрито зміст об'єкта та предмета дослідження,

методологічні основи роботи, практичне значення дослідження, висвітлено апробацію та публікації результатів дослідження.

Розділ 1 «Історіографія, джерела та теоретико-методологічні засади дослідження дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР-УРСР (1919–1991 рр.)» складається з трьох підрозділів, у яких зроблено аналіз історико-правової літератури, джерел до вивчення та методологічного підґрунтя розгляду проблеми становлення та розвитку дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР-УРСР (1919–1991 рр.).

У підрозділі 1.1 *«Стан наукового опрацювання проблеми»* встановлено, що історіографія досліджень питань дисциплінарних правовідносин в органах міліції радянської України розподіляється на два етапи: радянський та сучасний.

Дисциплінарні правовідносини в органах міліції не розглядалися радянськими вченими як комплексне явище, не визначалася окремо діяльність органів влади у сфері їх забезпечення та реалізації. Але деякі аспекти поняття дисципліни, державної дисципліни та дисципліни праці у радянський період висвітлювалися у роботах А. А. Абрамової. Серед низки її праць можна виділити монографію «Дисципліна праці у СРСР» (1969), у якій вона вперше серед радянських учених комплексно розглядає проблему важливості дотримання дисципліни у трудовому процесі. Загалом указаний період характеризується відсутністю ґрунтовних досліджень дисциплінарних правовідносин в органах міліції радянської України. Лише окремі аспекти теми побіжно порушувалися ученими-істориками, при цьому нав'язуючи ідеологічну складову будь-якому суспільному процесу.

Сучасний період, який розпочався із проголошенням незалежності України, характеризується значним поживаленням наукового інтересу до проблем дисциплінарних правовідносин в органах міліції. Серед чималої кількості робіт, присвячених окремим аспектам дисциплінарних правовідносин у міліції радянської України, слід вирізнити тритомне видання «Історія міліції України у документах і матеріалах» під редакцією академіка Академії правових наук України професора П. П. Михайленка, де зібрано багато архівних матеріалів, що з певним ступенем критичності дають уявлення про обстановку та обставини, у яких розвивалися дисциплінарні правовідносини. Не менш важливим для розуміння сутності етапів розвитку українського суспільства, права та дисциплінарних правовідносин є академічний курс історії держави і права України, написаний у співавторстві Б. Й. Тишиком та І. Й. Бойко. Окремої уваги заслуговує колективна монографія українських учених О. М. Бандурки, В. А. Греченка та О. Н. Ярмиша «Становлення та розвиток міліції України (1921–1930 роки): історико-правове дослідження», в якій розглядається становлення міліції України та її еволюція впродовж 20-х років ХХ ст. Окрім висвітлення питань організації міліції, становлення її структури та багатоаспектної діяльності, праця збагачена прикладами з міліцейської практики зазначеного періоду, що безсумнівно робить її надзвичайно цінною.

Таким чином, результатом аналізу наукового опрацювання теми став обґрунтований висновок, що питання становлення та розвитку дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР-УРСР (1919–1991 рр.) у обсязі комплексного дисертаційного дослідження не вивчалось. Це вплинуло на вибір теми дослідження і коло задач, які було поставлено й розв’язано.

У підрозділі 1.2 «Джерела до вивчення проблеми становлення та розвитку дисциплінарних правовідносин в органах міліції» дано характеристику опублікованих та неопублікованих офіційно-документальних джерел, які були використані при вивченні проблем становлення та розвитку дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР-УРСР (1919–1991 рр.).

Протягом досліджуваного періоду важливу роль мали Конституція СРСР (1924, 1936 та 1977 рр.) та Конституція УСРР-УРСР (1919, 1929, 1937 та 1978 рр.), але фундаментальне значення мали кодифіковані джерела забезпечення дисципліни в органах міліції, а саме Дисциплінарні статuti міліції (органів внутрішніх справ) 1919, 1923, 1926, 1931, 1948, 1971, 1984 та 1991 рр.) та Дисциплінарні статuti Червоної Армії (Збройних Сил) 1919 та 1940 років, які поширювали свою дію на працівників міліції у період воєнізації. Важливу роль мав договір про співпрацю між Головними управліннями міліції Української СРР та Російської РСФР (1922 р.), за яким діяльність цих двох відомств узгоджувалася, а відомчі нормативно-правові акти РСФР розповсюджували свою дію на Україну. Крім того, логічними та закономірними у політиці забезпечення дисципліни в міліції були Положення про робітничо-селянську міліцію Української СРР (1920, 1926, 1931 рр.), Положення про проходження служби начальницьким складом робітничо-селянської міліції (1936 р.), Положення про радянську міліцію (1962, 1973 рр.), Положення про товариські суди рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ (1948, 1958, 1959, 1971, 1977, 1984 рр.), Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ (1991 р.), Закон України «Про міліцію» (1991 р.), Зібрання законодавства СРСР та Уряду Української Радянської Соціалістичної Республіки. Окремі питання забезпечення дисципліни в міліції знайшли відображення у періодичних виданнях.

Аналіз неопублікованих невідомих, маловідомих і відомих джерел архівних фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління (фонди 1, 5, 6, 1675, 1791, 2513, 4497), Державного архіву МВС України (фонд 4), Державного архіву Дніпровської області (фонди 59, 472, 570, 1520), Державного архіву Полтавської області (фонди 15, 29, 144, 146, 381, 498, 615, 1189, 1631, 1634, 1782, 2032, 2070, 2084, 3533, 3574, 3575, 3576, 3616), Державного архіву Харківської області (фонди 2, 563, 567, 569, 572, 576, 845, 872, 873, 878, 1929, 1931, 2761, 3644, 3700, 3703, 3716, 4059, 4136, 4419, 4420, 4713) та Архівного сектору Головного управління Національної поліції в Харківській області (фонд 171) дав змогу встановити фактичні обставини реалізації дисциплінарних правовідносин в органах міліції, стану

дисципліни та дисциплінарної практики, виявити їх особливості саме на території України.

Різноманітність джерельної бази, її ґрунтовність і достовірність дали можливість всебічно дослідити становлення та розвиток дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР-УРСР (1919–1991 рр.).

У підрозділі 1.3 «Теоретико-методологічні засади дослідження» розкрито основні наукові підходи, принципи, методи, прийоми та способи вивчення обраної теми.

Проблемно-хронологічний метод було використано для встановлення етапів політики керівних органів у сфері забезпечення та реалізації дисциплінарних правовідносин в органах міліції, які відбувалися у певних хронологічних проміжках досліджуваного періоду. Під час аналізу певних історичних віх правового забезпечення дисциплінарних правовідносин в міліції УСРР-УРСР широко застосовувалися порівняльно-історичний та порівняльно-правовий методи.

Комплексне використання компаративних методів – порівняльно-історичного (синхронного та діахронного) та порівняльно-правового – дозволило визначити ступінь трансформації правового забезпечення дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР-УРСР (1919–1991 рр.).

Також на певних етапах дослідження використовувалися структурно-функціональний (для побудови структури суб'єктів реалізації дисциплінарних правовідносин, з'ясування їх функцій та компетенції) та історико-оглядовий (при з'ясуванні причин політико-правових явищ в надзвичайних умовах громадянської та Другої світової війн, в умовах миру) методи.

Вагоме місце серед методологічного інструментарію дослідження належить формально-юридичному методу, який використовувався в ході аналізу правового забезпечення дисциплінарних правовідносин в органах міліції радянської України.

При написанні дисертаційної роботи використовувався системний підхід, який передбачає виявлення закономірностей розвитку системи в цілому (при проведенні дослідження було виділено дві системи: дисциплінарні правовідносини в органах міліції УСРР-УРСР (1919–1991 рр.) та їх правове забезпечення).

Розділ 2 «Історико-правові аспекти становлення та розвитку правового регулювання службової дисципліни в органах міліції (1919–1968 рр.)» складається з трьох підрозділів, в яких простежено процес становлення дисциплінарних правовідносин у період воєнного комунізму та демілітаризації міліції (1919–1930 рр.), у 30-х роках та у надзвичайних умовах воєнної обстановки (1941–1945 рр.), а також діяльність НКВС, МВС щодо зміцнення правових основ дисциплінарних правовідносин в міліції у післявоєнний період та період деєталінізації (1946–1968 рр.).

Підрозділ 2.1 «Становлення правових основ регулювання дисциплінарних правовідносин у період воєнного комунізму та

демільтаризації міліції (1919–1930 рр.)» присвячений правовому регулюванню та організаційному забезпеченню дисциплінарних правовідносин в органах міліції періоду 1919–1930-х років. Проаналізовано норми Дисциплінарних статутів Робітничо-селянської міліції 1919, 1923 та 1926 рр. Визначено їх особливості, позитивні та негативні напрями. Розглянуто процес воєнізації міліції 1921 р. на підставі Постанови РНК Української СРР «Про тимчасову передачу міліції у відання військового відомства», встановлено, що загалом вона не виправдала покладених на неї сподівань.

Розглянуто процес чисток рядів міліції з метою звільнення її від «класово ворожих та неблагонадійних елементів», осіб, які вчинили різного роду проступки та злочини. Установлено, що дисциплінарна практика 20–30-х років мала серйозні недоліки. Насамперед, на той час ще не було налагоджено чіткої системи обліку дисциплінарних порушень, їх класифікації, мали місце випадки приховування дисциплінарних проступків. Нерідко заходи дисциплінарного впливу були неадекватні вчиненим проступкам, застосування дисциплінарних стягнень переважало над заходами заохочення.

У підрозділі 2.2 «Правові засади службової дисципліни в 30-ті роки та під час надзвичайних умов воєнної обстановки (1941–1945 рр.)» вивчено правове регулювання та організаційне забезпечення дисциплінарних правовідносин в органах міліції радянської України періоду 30-х років та надзвичайних умов воєнної обстановки (1941–1945 рр.).

Проаналізовано норми Дисциплінарного статуту робітничо-селянської міліції 1931 р., Положення про робітничо-селянську міліцію та інших нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення дисципліни в міліції України зазначеного періоду. Встановлено, що стан матеріального забезпечення працівників міліції був мізерним і не міг задовольнити потреб сім'ї міліціонера.

Зазначено, що Указом Президії Верховної Ради СРСР від 22 червня 1941 р. «Про воєнний стан» змінилася підпорядкованість усієї міліції, на її працівників поширювалася дія Дисциплінарного статуту Червоної Армії 1940 р. Особливістю дисциплінарних правовідносин у надзвичайних умовах воєнної обстановки було те, що започатковувався інститут проведення спеціального дізнання за проступками, вчиненими працівниками міліції. Виявлено основні причини порушення службової дисципліни працівниками міліції у період Великої Вітчизняної війни.

У підрозділі 2.3 «Правове регулювання дисциплінарних правовідносин в органах міліції у післявоєнний період і період деєталінізації (1946–1968 рр.)» вказано, що протягом 1946–1968 рр. урядами УРСР та СРСР здійснювалася активна правотворчість, спрямована на забезпечення дисципліни та дисциплінарних правовідносин в органах міліції. З 1946 р. на війська та органи Міністерства внутрішніх справ було поширено дію Дисциплінарного статуту Збройних Сил СРСР 1946 р.

Опрацьовано правові основи та принципи діяльності Особливих інспекцій, що мали повноваження з розслідування правопорушень, допущених співробітниками органів внутрішніх справ. Проаналізовано основні положення та норми Дисциплінарного статуту міліції СРСР 1948 р., який мав особливості, обумовлені специфікою комплектування кадрового складу, організацією та реалізацією завдань міліції.

Вивчено досвід передачі МВС до МДБ навесні 1949 р., виявлено деякі позитивні наслідки такого рішення. Але загалом дисертант схиляється до думки, що об'єднання не пішло на користь ні МДБ, ні МВС.

Розділ 3 «Правова основа дисциплінарних правовідносин в органах внутрішніх справ (міліції) у період уповільнення темпів суспільного розвитку і застою та добу перебудови (1969–1991 рр.)» складається з трьох підрозділів, у яких простежено розвиток дисциплінарних правовідносин у міліції (1969–1984 рр.), правові основи діяльності товариських судів та їх роль у зміцненні службової дисципліни працівників міліції та дисциплінарні правовідносини в органах внутрішніх справ Української РСР періоду становлення незалежної держави України (1991 р.).

У підрозділі 3.1 «Дисциплінарні правовідносини в міліції 1969–1984 рр.» проаналізовано норми затверджених у березні 1971 р. Дисциплінарного статуту органів внутрішніх справ та Положення про товариські суди рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ СРСР. Ці документи набули вищої юридичної сили, на відміну від усіх попередніх Дисциплінарних статутів міліції, розглянутих у рамках досліджуваного періоду. З'ясовано, що норми дисциплінарного законодавства в органах міліції періоду 1969–1984 рр. загалом відповідали вимогам часу та, на жаль, не завжди відповідали реальним можливостям республіки.

У підрозділі 3.2 «Правові засади діяльності товариських судів та їх роль у зміцненні службової дисципліни працівників міліції» доведено, що законодавчі основи діяльності товариських судів остаточно склалися в 60–70 рр. XX ст., після прийняття Президіями Верховної Ради РРФСР та інших союзних республік Положення про товариські суди. У своєму розвитку ця система пройшла кілька етапів. На первинному етапі (1948–1959 рр.) товариські суди часті організовувалися в середовищі середнього і старшого начальницького складу і призначалися для створення в колективах підрозділів морально-етичної атмосфери, яка б засуджувала порушення співробітниками норм соціалістичної моралі та етики.

На заключному етапі їх розвитку (1971–1991 рр.) відбулося суттєве корегування правових основ їх діяльності. Відомчі правові акти, що регулювали їх діяльність, були замінені на акти вищих органів державної влади, а концептуальний зміст Положення про товариські суди в органах внутрішніх справ було приведено у відповідність із законодавчими актами союзних республік, які затвердили Положення про товариські суди.

У підрозділі 3.3 «Дисциплінарні правовідносини в органах внутрішніх справ Української РСР періоду становлення незалежної

держави України (1991 р.)» зроблено детальний аналіз Закону України «Про міліцію (1991 р.), Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ УРСР (1991 р.), Дисциплінарного статуту органів внутрішніх справ УРСР та інших нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення дисципліни в органах внутрішніх справ України. Приведені статистичні дані щодо дисциплінарної практики в міліції періоду здобуття Україною незалежності.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено спробу історико-правового узагальнення становлення та розвитку дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР-УРСР (1919–1991 рр.). Основні наукові й практичні результати дослідження:

1. Вивчення проблеми дисциплінарних правовідносин в органах міліції радянської України має носити комплексний характер, з використанням напрацювань і методів різних галузей суспільних наук. Це пов'язано із взаємопроникністю питань дисципліни, системністю у підході до вивчення аспектів дисциплінарних правовідносин як у сучасному розумінні, так і в історичному контексті.

2. Історіографія теми дослідження є досить різнобічною. Використання методологічного інструментарію історії, історії права, теорії держави і права, філософії, соціології допомігло глибше зрозуміти історичний контекст розвитку дисциплінарних правовідносин, зважити позитивний і негативний досвід.

3. У Радянській Україні, як і загалом у СРСР, діяв цілий комплекс правових норм у сфері забезпечення дисципліни. Ці норми входили до кодифікованих актів, законів та підзаконних нормативних актів. Основним кодифікованим джерелом забезпечення дисципліни в органах міліції означеного періоду були Дисциплінарні статuti міліції (органів внутрішніх справ) 1919, 1923, 1926, 1931, 1948, 1971, 1984 та 1991 років і Дисциплінарні статuti Червоної Армії (Збройних Сил) 1919, 1940, 1946 років, які поширювали свою дію на працівників міліції під час воєнізації та відкомандирування у розпорядження армії у зв'язку з бойовими діями на фронтах.

4. Активними суб'єктами дисциплінарних правовідносин виступали політапарати (відділи кадрів), прямим призначенням яких було здійснювати морально-виховний вплив на працівників міліції з метою зміцнення дисципліни в її рядах. Ліквідація політапаратів у міліції в середині 60-х років негативно позначилася на рівні політико-морального стану особового складу, стані дисципліни й законності, авторитеті органів міліції в суспільстві.

Істотним, але не провідним елементом у формуванні та зміцненні трудової, військової, службової дисципліни в радянській міліції України були товариські суди (суди честі). Формально вони були головним суб'єктом у боротьбі з порушниками трудової дисципліни, громадського порядку,

моральних норм суспільства, а на практиці доволі часто реалізовували волю міліцейського керівництва чи політичних органів.

5. Основні чинники, що суттєво впливали на стан дотримання службової дисципліни працівниками міліції у досліджуваній період:

- високий рівень напруженості, тривожності в країні, у результаті чого відбувалася деформація ціннісних орієнтирів співробітників. Факт здійснення співробітником протиправного діяння нерідко був наслідком серйозного, тривалого переосмислення ціннісних орієнтирів, способу життя, особистих перспектив, домінуючих мотивів.

- підпадання працівників міліції під вплив загальної криміналізації суспільства. Оскільки їх діяльність тісно пов'язана зі злочинністю, це викликало і продовжує викликати у багатьох співробітників негативні зміни у психіці, як наслідок – пасивна діяльність, хронічні переживання негативних емоційних станів, почуття дискомфорту тощо, що зрештою спричиняє часом неадекватні дії і вчинки;

- добір на службу в міліцію працівників, що за своїми морально-вольовими, професійними, психологічними якостями та станом здоров'я не відповідали вимогам до кандидата на службу;

- прорахунки в забезпеченні належної професійної підготовки персоналу, контролю за його професійною підготовкою;

- недостатня увага з боку керівництва щодо організації роботи з психологічного забезпечення;

- недоліки в організації службової діяльності (неправильне розміщення кадрів, некомпетентність керівників, їх байдужість до проблем підлеглих);

- незадовільний стан виховної роботи й формальне ставлення деяких начальників політчастин (відділів кадрів) до своїх посадових обов'язків;

- мізерний рівень матеріального забезпечення працівників міліції, невідповідність між рівнем матеріальної забезпеченості, ступенем соціально-правової захищеності й значно збільшеними навантаженнями на особовий склад спричиняли звільнення з органів значної частини професіоналів, що й породжувало явище відчутного «розмивання» кадрового потенціалу;

- помилкова тенденція до заохочення начальників за мужність і героїзм, відповідальне ставлення до службових обов'язків тощо, тоді як цього заслуговували саме підлеглі;

- вплив таких негативних чинників, як «пияцтво», вживання наркотиків, негативні сексуальні зв'язки (статевий зв'язок із затриманими), азартні ігри тощо.

6. Чимало причин порушення дисципліни та законності працівниками міліції радянської України не усунуто й донині. Тому пріоритетними заходами попередження дисциплінарних проступків та злочинів, учинюваних працівниками поліції, МВС та інших державних воєнізованих структур, може бути таке:

- реальне забезпечення наданих законодавством соціальних пільг і гарантій працівникам шляхом розробки та введення соціальних кредитів на

купівлю житла чи забезпечення житлом працівників, які прослужили в органах 10 років;

- створення більш прийнятних умов праці, відпочинку, перспектив кар'єрного зростання;

- зміна системи матеріального і морального стимулювання шляхом підняття рівня оплати праці для працівників української поліції до рівня поліції європейських країн, що стимулюватиме до якісного виконання службових обов'язків, створить умови, за яких працівник буде дорожити службою та уникати корупційних дій;

- забезпечення ефективної системи відбору кадрів на службу в поліцію (підвищити вимоги до перевірки об'єктивності інформації про осіб, які вступають на службу, про бездоганність їхньої репутації; відродити практику комплектування органів поліції, МВС за направленням громадських організацій, трудових колективів і колективів мікрорайону, а також осіб, які пройшли військову підготовку у Збройних Силах України;

- розроблення і належне фінансування державних програм, а також громадських організацій для підтримки сімей працівників поліції, які отримали каліцтво або загинули при виконанні службових обов'язків, учасників АТО тощо.

- запровадження більш тяжких санкцій до правопорушників за публічне приниження чи невиконання законних вимог працівника поліції, МВС чи іншого державного воєнізованого органу, котрий виконує обов'язки з охорони громадського порядку і т. п., шляхом внесення відповідних поправок до чинного законодавства України;

- суворе дотримання начальниками всіх рівнів нормативно-правових актів, інструкцій, директив і розпоряджень щодо тактового й толерантного на засадах взаємоповаги спілкування з підлеглими;

- введення механізму юридичної відповідальності начальника (працівника) відділу кадрів за вчинення працівником органу, підрозділу поліції, МВС чи іншого державного воєнізованого органу дисциплінарного проступку чи злочину за неналежне виконання покладених на нього службових обов'язків шляхом внесення відповідної норми до дисциплінарного законодавства служб та відомств тощо.

7. У державній політиці становлення та розвитку дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР-УРСР (1919–1991 рр.) є і позитивний, і негативний досвід. Негативним було те, що її творці не враховували особливостей дисциплінарних правовідносин. Нормативно-правові акти часто мали декларативний характер і через це не давали очікуваного результату, оскільки були далекі від обставин реальної дійсності, проблем працівника міліції, його матеріально-побутових потреб, особливостей взаємовідносин з начальником, колегами та іншими органами, організаціями та ін. Безумовно, колізія між тим, що було записано де-юре, та тим, що відбувалося де-факто, впливала на правосвідомість працівника і викликала загальне невдоволення, що часто призводило до вчинення дисциплінарного проступку, а іноді й злочину.

Але слід підкреслити, що органи державної влади постійно здійснювали пошуки більш ефективного забезпечення дотримання дисципліни в органах міліції. Тож тепер маємо серйозні історичні здобутки у вигляді нормативно-правових актів, аналіз яких разом з дисциплінарною практикою дозволить узяти до уваги прорахунки минулого та позитивний досвід, використати для внесення коректив у чинні законодавчі акти.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях України:

1. Лесь І. О. Правові основи діяльності товариських судів та їх роль в укріпленні службової дисципліни працівників міліції Української РСР / І. О. Лесь // Форум права. – 2014. – № 1. – С. 317–322 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_1_55.pdf.
2. Лесь І. О. Поняття дисциплінарних правовідносин в органах міліції / І. О. Лесь // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2014. – № 2 (65). – С. 230–235.
3. Лесь І. О. Розвиток дисциплінарних правовідносин у Дисциплінарному статуті органів внутрішніх справ 1971 р. / І. О. Лесь // Право і безпека. – 2014. – № 4 (55). – С. 16–21.
4. Лесь І. О. Стан дисципліни та законності серед особового складу працівників міліції України в надзвичайних умовах воєнної обстановки (1941–1945 рр.) / І. О. Лесь // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право. – 2015. – № 33 (Т. 1). – С. 27–31.
5. Лесь І. О. Дисциплінарні правовідносини в органах внутрішніх справ Української РСР на початку 80-х рр. XX ст. і в період становлення незалежної держави України (1991 р.) / І. О. Лесь // Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. Вип. 76 / редкол. : В. В. Завальнюк (голов. ред.) та ін.; відп. за вип. М. В. Афанасьєва. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2016. – С. 104–109.

Статті в іноземних виданнях:

6. Лесь І. О. Вплив матеріального забезпечення працівників радянської міліції України на стан дисципліни та законності особового складу в роки НЕПу (1921–1928 рр.) / І. О. Лесь // Национальный юридический журнал : Теория и практика. Научно-практическое правовое издание. – 2015. – № 2 (12). – С. 5-9.

Публікації апробаційного характеру:

7. Лесь І. О. Організаційно-правові засади утворення Робітничо-селянської радянської міліції в УСРР (1919 р.) / І. О. Лесь // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 16 травня 2013 р.). – Харків : ХНУВС, 2013. – С. 62–64.
8. Лесь І. О. Арешт з утриманням на гауптвахті, як вид дисциплінарного стягнення за Дисциплінарним статутом органів внутрішніх справ (1984 р.) / І. О. Лесь // Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми: матеріали Міжнар. наук.-практ.

конф. (м. Харків, 25 квіт. 2014 р.) / МВС України : Міністерство освіти і науки України : Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2014. – С. 148–151.

9. Лесь І. О. Правовий механізм зміцнення дисципліни в органах міліції в роки Великої Вітчизняної війни (1941 – 1944 рр.) / І. О. Лесь // Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку : збірник матеріалів VII Міжнар. наук.-практ. конф. (17-18 травня 2014 р., м. Суми) / Сумська філія Харк. нац. ун-ту внутр. справ. – Суми : Друкарський дім «ПАПРУС», 2014. – С. 29–32.

10. Лесь І. О. Підготовка кадрів міліції Української СРР в 20-х рр. ХХ ст. / І. О. Лесь // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 19 травня 2014 р.). – Харків : ХНУВС, 2014. – С. 148–153.

11. Лесь І. О. Правові підстави звільнення за скоєння вчинків, що дискредитують звання рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України (поч. 90-х рр. ХХ ст.) / І. О. Лесь // Державний суверенітет, національна безпека і світовий правопорядок в історико-правовому вимірі : матеріали XXXI Міжнар. наук.-практ. конф. (27-30 листопада 2014 р., м. Берегове) / ред. колегія : І. Б. Усенко (голова), Я. В. Лазур (заст. голови), А. В. Макачук (відп. секр.), К. А. Губар, О. О. Малишев, Є. В. Ромінський, В. Є. Кириченко, Н. М. Крестовська, І. В. Музика, О. Н. Ярмиш. – Київ – Ужгород : Видавництво «Говерла», 2014. – С. 406–410.

12. Лесь І. О. Значення дисциплінарних статутів органів внутрішніх справ 1971 та 1984 рр. / І. О. Лесь // Юридична Україна : збірник тез доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 28 листопада 2014 р.). – Харків : Видавництво «Точка», 2014. – С. 18–20.

13. Лесь І. О. Становлення дисциплінарних правовідносин в міліції УСРР періоду воєнного комунізму (1919) / І. О. Лесь // Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 12 грудня 2014 р.) / МВС України : Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2014. – С. 117–121.

14. Лесь І. О. Система заохочень працівників Радянської Робітничо-селянської міліції УСРР за Дисциплінарним статутом 1923 року / І. О. Лесь // Правові засади діяльності правоохоронних органів: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 грудня 2014). – Харків : Вид-во «Діса плюс», 2014. – С. 69–71.

15. Лесь І. О. Товариський суд (суд честі) органів внутрішніх справ Української РСР як суб'єкт дисциплінарних правовідносин / І. О. Лесь // Юридична наука та практика у третьому тисячолітті : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кошице (Словацька Республіка), 27–28 лютого 2015 р.). – м. Кошице (Словацька Республіка) : Університет Павла Йозефа Шафарика в м. Кошице, 2015. – С. 12–15.

16. Лесь І. О. Запровадження бібліотек при відділах міліції як одна із форм підвищення освітнього рівня працівників міліції Радянської України, періоду непу (1921 – 1923 рр.) / І. О. Лесь // Актуальні проблеми юридичної

науки і практики : тези доповідей та наукових повідомлень учасників III Регіональної міжнар. наук.-практ. конф. (квітень 2015 р.), Нац. юр. університет імені Ярослава Мудрого. – Харків, 2015. – С. 12–16.

17. Лесь І. О. Стан дисципліни та законності особового складу радянської міліції України в роки непу (1921– 1928 pp.) / І. О. Лесь // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 14 трав. 2015 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2015. – С. 127–135.

18. Лесь І. О. Стан дисципліни та законності особового складу радянської міліції України в повоєнний період (1946–1953 pp.) / І. О. Лесь // Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку : збірник матеріалів VIII міжнар. наук.-практ. конф. (16-17 травня 2015 р., м. Суми) / Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ. – Суми : Видавничий дім «Ельдорадо», 2015. – С. 29–32.

19. Лесь І. О. Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ 1984 року (порівняльне дослідження) / І. О. Лесь // Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського союзу : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 5–6 червня 2015 р.). – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2015. – С. 19-22.

20. Лесь І. О. Становлення та розвиток організаційно-правових засад співробітництва міліції з населенням в радянській Україні (1917–1991 pp.) / І. О. Лесь // Актуальні питання правової теорії та юридичної практики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, Україна, 7–8 серпня 2015 р.) – Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2015. – С. 14-17.

21. Лесь І. О. Дотримання законності працівниками міліції при затриманні та утриманні осіб у КПЗ та БПЗ в Україні (перша половина XX ст.) / І. О. Лесь // Права людини та основоположні свободи: історія та перспективи розвитку (до 800-річчя Великої хартії вольностей) : матеріали XXXIII Міжнар. істор.-прав. конф. 17-20 вересня 2015 р., с. Коблеве \ ред. колегія : І. Б. Усенко (голова), Є. В. Ромінський (відп. секр.), А. Ю. Іванова, В. Є. Кириченко, Н. М. Крестовська, О. О. Малишев, І. В. Музика, О. Н. Ярмиш. – Київ – Херсон : ФОП Грінв Д. С., 2015. – С. 345–351.

22. Лесь І. О. Якісний добір кадрів на службу в органи внутрішніх справ як умова мінімізації дисциплінарних проступків, учинених працівниками міліції / І. О. Лесь // Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (25-26 вересня 2015 р. м. Запоріжжя). – Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2015. – С. 12-16.

23. Лесь І. О. Стан дисципліни та законності в органах міліції України в перші післявоєнні роки (1946 – 1947 pp.) / І. О. Лесь // Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Харків : ХНУВС, 2015. – С. 166–170.

24. Лесь І. О. Деякі організаційно-правові засади розвитку партнерських відносин між органами поліції та громадянами в Україні / І. О. Лесь // Публічне управління у забезпеченні сталого розвитку країни : зб.

тез наук.-практ. конф. за міжнар. участю (у межах Другої щорічної науково-освітньої виставки «Публічне управління XXI», приуроченої до Всесвітнього дня науки), 26 листопада 2015 р. – Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2015. – С. 49-55.

25. Лесь І. О. Деякі причини порушення дисципліни та законності працівниками міліції періоду здобуття Україною незалежності (1991 р.) / І. О. Лесь // Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. – Харків, ХНУВС, 2015. – С. 77-81.

26. Лесь І. О. Участь міліції у ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС: до 30-ї річниці ядерної катастрофи / І. О. Лесь // Актуальні проблеми правової науки і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції : збірник матеріалів IX міжнар. наук.-практ. конф. (21–22 травня 2016 р., м. Суми) / Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ. – Суми : Видавничий дім «Ельдорадо», 2016. – С. 24-26.

27. Лесь І. О. Історична генеза дисциплінарної відповідальності в органах міліції / І. О. Лесь // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 17 трав. 2016 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2016. – С. 108–114.

28. Лесь І. О. Деякі аспекти матеріально-побутового забезпечення особового складу радянської міліції України в роки непу (1920-ті рр.) / І. О. Лесь // Актуальні проблеми вітчизняного права в дослідженнях молодих вчених : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. курсантів, студентів, слухачів, ад'юнктів (аспірантів) та докторантів (Дніпропетровськ, 19 травня 2016 р.). – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. – С. 36-41.

29. Лесь І. О. Висвітлення дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР–УРСР (1919–1991 рр.) у вітчизняній та зарубіжній літературі / І. О. Лесь // Нормотворення і систематизація в праві: до 1000-річчя Руської Правди і 450-річчя Другого (Волинського) статуту Великого князівства Литовського : матеріали XXXV Міжнар. істор.-прав. конф. (22–25 вересня 2016 р., м. Дубно) / ред. колегія : І. Б. Усенко (голова), О. О. Малишев (відп. секр.), А. Ю. Іванова, В. Є. Кириченко, Н. М. Крестовська, І. В. Музика, Є. В. Ромінський, О. Н. Ярмиш. – Київ–Херсон: ФОП Грінь Д. С., 2016. – С. 350–356.

АНОТАЦІЯ

Лесь І. О. Становлення та розвиток дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР–УРСР (1919–1991 рр.). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, 2017.

На підставі вивчення наукової літератури, законодавчих та інших

нормативно-правових актів, архівних джерел у роботі здійснено комплексний аналіз процесу становлення та розвитку дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР-УРСР (1919–1991 рр.).

У результаті проведеного історико-юридичного дослідження встановлено та охарактеризовано основні принципи, умови та правові механізми забезпечення дисциплінарних правовідносин при проходженні служби працівниками міліції, проведено аналіз дисциплінарної практики в різні історичні періоди розвитку радянської України та показано ефективність застосування тих або інших заходів дисциплінарного впливу на зміцнення службової дисципліни, визначено місце і роль апаратів з політико-виховної роботи та товариських судів (судів честі) щодо зміцнення службової дисципліни в органах міліції УСРР-УРСР. Виявлено основні причини порушення службової дисципліни працівниками міліції в різні історичні періоди розвитку радянської України та запропоновано шляхи забезпечення дисципліни в органах (підрозділах) Національної поліції України та у державних воєнізованих структурах у цілому.

Ключові слова: міліція, працівники міліції, дисципліна, дисциплінарні правовідносини, НКВС, МВС, УСРР, УРСР, дисциплінарний статут, заохочення, стягнення.

АННОТАЦИЯ

Лесь И. А. Становление и развитие дисциплинарных правоотношений в органах милиции УССР (1919–1991 гг.). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина. – г. Харьков, 2017.

На основе изучения научной литературы, законодательных и иных нормативно-правовых актов, архивных источников в работе осуществлен комплексный анализ процесса становления и развития дисциплинарных правоотношений в органах милиции УССР (1919–1991 гг.).

В результате проведенного историко-юридического исследования установлены и охарактеризованы основные принципы, условия и правовые механизмы обеспечения дисциплинарных правоотношений при прохождении службы работниками милиции, проведен анализ дисциплинарной практики в разные исторические периоды развития советской Украины и показана эффективность применения тех или иных средств дисциплинарного воздействия на укрепление служебной дисциплины, определено место и роль аппаратов по политико-воспитательной работе и товарищеских судов (судов чести) по укреплению служебной дисциплины в органах милиции УСРР-УРСР.

Названы основные причины нарушения служебной дисциплины работниками милиции в разные исторические периоды развития советской

Украины и предложены пути обеспечения дисциплины в органах (подразделениях) Национальной полиции Украины и в иных государственных военизированных структурах в целом.

В работе проведен сравнительный анализ дисциплинарного законодательства органов милиции различных периодов развития Советской Украины, приведены основные виды дисциплинарных проступков, выведены основные причины нарушения дисциплины и законности сотрудниками органов внутренних дел, раскрыты особенности проведения расследований по фактам совершения дисциплинарных проступков и заседаний товарищеских судов (судов чести) рядового и начальствующего состава органов внутренних дел.

Систематизированы правовые механизмы поддержания дисциплинарных отношений при прохождении служащими государственной службы в органах милиции, показаны трудности, связанные с реализацией норм дисциплинарных уставов на различных этапах развития советского общества. Кроме того, установлена зависимость состояния служебной дисциплины от социально-материального обеспечения и наличия в органах милиции аппаратов по политико-воспитательной работе.

Ключевые слова: милиции, сотрудники милиции, дисциплина, дисциплинарные правоотношения, НКВД, МВД, УССР, дисциплинарный устав, поощрение, взыскание.

SUMMARY

Les I. O. Becoming and development disciplinary relations in militia USRR-URSR (1919-1991). – Manuscript.

The thesis for a candidate's degree by specialty 12.00.01 – theory and history of state and law; history of political and legal doctrines. – V. N. Karazin Kharkiv National University. – Kharkiv, 2017.

Based on the study of scientific literature, legislative and other legal acts archival sources in the comprehensive analysis of the formation and development of disciplinary relationships in the militia SSR, the USSR (1919-1991 gg.).

As a result of historical and legal research identified and characterized main principles, conditions and legal mechanisms to ensure disciplinary relationships in the military service by the police, the analysis of disciplinary practices in different historical periods of Soviet Ukraine and the efficiency of the use of certain disciplinary measures to strengthen service discipline, the place and role of the party, government, trade bodies and other civil society organizations and friendly courts (court of honor) on the strengthening of discipline in the militia-SSR SSR. The author highlighted the shortcomings and positive experience.

Key words: militia, militia officers, discipline, disciplinary relations, The People's Commissariat for Internal Affairs (NKVS), The Ministry of Internal Affairs of Ukraine (MVS), The Ukrainian Socialist Soviet Republic (USSR), The Ukrainian Soviet Socialist Republic (URSR), encouragement, penalty.